

Mette Kunøe og Erik Vive Larsen (udg.):
5. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog,
Århus 1995

DET HANDLER OGSÅ OM KØN

- KOMMUNIKATION OG KULTUR I ÅRHUS BYRÅDS FORHANDLINGER

af Kirsten Gomard (Aarhus Universitet)

En politikers vigtigste arbejdsredskab er sproget: der skal agiteres, holdes taler, forhandles, diskuteres, indgås kompromisser, besluttet. Som kvindelig politiker er man den dag i dag i mindretal i en offentlighed, hvis traditioner - også de sproglige - er skabt af mænd, dengang det kun var dem der havde adgang.

Den største undersøgelse af køn, sprog og politik i Skandinavien er foretaget af svenskeren Kerstin Thelander, som har analyseret 56 svenske rigsdagsmedlemmers taler i Rigsdagen i 1978-79. Hun har desuden interviewet de pågældende rigsdagsmedlemmer. De fleste af dem, både kvinder og mænd mener, at der er forskelle på kvinders og mænds sprog i Rigsdagen. Kvindernes sprog skildres som enklere, mere direkte og mindre ordrigt, tættere på et hverdagsprog, mens mændene betragtes som mere ordrige, de taler uden at have noget nyt at sige og befinder sig stilistisk tættere på et formelt sprog. Dette svarer godt til gængse kulturelle stereotyper. Det interessante var imidlertid, at både kvinder og mænd i Rigsdagen faktisk talte tættere på den stil, som både kvinder og mænd beskriver som mandlig. Men kvindernes mere uformelle sprog i interviewet ligger tættere på den stil, kvindelige og mandlige politikere samstemmende har beskrevet som kvindelig. Sociolingvistiske undersøgelser af mange slags rapporterer samstemmende, at kvinder er gode til stilskift. Dette her er måske et udslag af det samme - kvinderne har tilpasset deres sprog til arbejdssituationen.

Det, jeg vil forelægge her, er en empirisk analyse af de fire første debatter fra året 1992 i Århus Byråd. Mit grundlag for analysen er byrådsreferater, båndoptagelser fra møderne og egne observationer. Byrådets sammensætning var på det tidspunkt to år gammel, og ti af de enogtredivende byrådsmedlemmer var kvinder. Jeg interesserer mig ikke for den politiske argumentation, men for elementer i den retoriske stil, politikerne benytter sig af, så at sige den "kommunikative indpakning", de giver deres indlæg - ud fra teorien om, at der i enhver kommunikativ situation ikke blot er et indholdsmæssigt aspekt, men også

et socialt aspekt. Sideløbende med de politiske resultater, der skabes, skabes også en atmosfære. Måden, man som politiker håndterer den sociale side af kommunikationen på, bliver afgørende for det arbejdsklima, der kommer til at herske i byrådssalen.

Byrådets forhandlinger

Byrådsmødet er en meget formaliseret situation. Der er en fast dagsorden, der tales ikke spontant, men i ordførerrunder. Borgmesteren fungerer både som mødeleder og mødedeltager. Det er debattens emne, der - sammenholdt med byrådspolitikernes specialiseringer i de forskellige udvalg - bliver afgørende for, hvilke politikere der får ordet. Hvor ofte et enkelt byrådsmedlem får lejlighed til at ytre sig, afhænger desuden af byrådsgruppens størrelse, hvor mange medlemmer der overhovedet er at fordele ordførerfunktioner på. En kvantitativ analyse af de enkelte politikeres taletid, der under andre omstændigheder kan afsløre væsentlige dynamikker mellem politikerne indbyrdes (Gomard 1990), giver derfor ikke mening i denne sammenhæng. Det er forhold uden for byrådssalen, der bliver bestemmende for, hvornår den enkelte politiker kommer til orde.

Byrådssalen er som regel fuld under mødet, men det er ikke alle byrådsmedlemmer, der hele tiden er fuldt opmærksomme på debatten. Under den officielle interaktion foregår der en uofficiel aktivitet: der hentes vand, holdes rygepauser, læses avis, hviskes med naboen, holdes småmøder i baggrunden af salen.

En del af debatterne i byrådssalen er, hvad jeg ville kalde "ægte" debatter. Det gælder først og fremmest førstebehandlingen af sager, hvor det gælder om at få alle synspunkter og spørgsmål klarlagt, inden sagen sendes i udvalg. Ved den afsluttende behandling er der i de større sager som regel indgået et forlig mellem nogle af partierne på forhånd. I sådanne sager bliver byrådsdebatten ikke grundlag for afgørelsen, men snarere "post festum" en offentlig markering af både forligspartiernes og de udenforståendes synspunkter. Delvis en genopførelse for åbent tæppe af noget, der er afgjort i et andet forum. Sådanne debatter får et rituelt præg, de påvirker ikke beslutninger, men det har nu ikke indflydelse på taleylisten.

Effektivitetsprincippet

Den amerikanske sprogforsker H.P. Grice har opstillet en række regler, for god kommunikation, som han kalder effektivitetsprincippet (i dansk oversættelse efter Andersen 1991):

1. *Sig det, som er nødvendigt*, hverken mere eller mindre i forhold til samtaltens formål.
2. *Sig kun, hvad du mener er sandt*, og lad være med at sige noget, som du selv tror er falsk.
3. *Vær relevant*. Hold dig til emnet.
4. *Udtryk dig klart og direkte* - uden flertydighed og omsvøb.

Resultatet af at bruge effektivitetsprincippet er en kort, kontant og klar kommunikation, der fokuserer på informationer og synspunkter. Det lyder umiddelbart besnærende, og der er ingen tvivl om, at byrådsmedlemmerne kunne komme meget hurtigere hjem, hvis alle holdt sig til effektivitetsprincippet. I sin vægtning af kommunikationens indholdsside overser Grice imidlertid de sociale og relationelle aspekter af kommunikationen, som jeg nævnte ovenfor. Noget af det, som pragmatikken interesserer sig for. Måden, man fremsætter sine synspunkter på, viser noget om, hvad man mener både om sig selv og samtalepartnere. Man skaber et socialt klima, der kan virke hindrende eller fremmende på de resultater, man gerne vil opnå.

Jeg har interesseret mig for hvordan kvindelige og mandlige politikere håndterer effektivitetsprincippet. Om de afviger fra det - og i givet fald hvordan. Mine undersøgelsesmetoder har rødder i tekstanalyse, retorik og pragmatik.

De afvigelser, jeg interesserer mig for er: *bredde, performance, nedtoninger / -høflighed og respekten for kollegers image*.

Bredde

Ethvert indlæg i byrådsalen forholder sig naturligvis til det, der er forhandlingens emne, og der er faktisk en del politikere, der formulerer sig "tæt på sagen", mens der er andre, der i større eller mindre grad breder sig ud over det indholdsmæssigt strengt nødvendige og dermed kommer til at "fylde" og gøre opmærksom ikke bare på sagen, men også på sig selv. Det kan ske på flere forskellige måder, der godt kan virke sammen:

- Man kan gentage sine egne eller partifællers argumenter både flere gange inden

for det samme indlæg og igen i senere indlæg.

- Man kan tale med en vis omstændelighed: sammenligne med andre sager, tage en lang forhistorie op, som f.eks. her i en debat, der handler om, hvilken vej busserne skal køre i Århus midtby:

og det minder mig lidt om nogle beslutninger, som man tager sådan i sø timer ved budgetforhandlinger, men som så senere når de skal udmøntes, volder voldsomme besværligheder. Man kunne jo også sige, at det kunne minde om den gamle sag ikke i samme økonomiske størrelsesorden måske, men alligevel minde om sagen med, at man solgte grundene oppe på Skejby Mark og så tænkte: det der med skydebanerne, det skal vi nok finde en løsning på senere. (M: 29.1.92 s.55)

- Man kan konkretisere sin argumentation med eksempler i stedet for at tale mere sammenfattende og abstrakt.

- Man kan bruge taletid på at gøre propaganda for sit parti i almindelighed.

Det er fortrinsvis mænd, der benytter sig af bredde. Af de enogtyve mænd i Århus Byråd vælger hele femten en bred udtryksform, mens det samme kun gælder for tre af ti kvinder. Flertallet af kvinderne og et mindretal af mændene holder sig til en taleform, der er tæt på sagen.

Tabel 1: Bredde¹

	+bredde	-bredde
Kvinder:	3=30%	7=70%
Mænd:	15=71%	6=29%

Performance som strategi

En del politikere pynter på deres indlæg med vittigheder, show, citater og formfuldendt retorik, strategier, jeg under ét ville kalde (forsøg på) performance. Et arbejde med indlæggets form, der sætter den talende i relief ved at gøre indlægget mere farverigt og personligt og samtidig (hvis det lykkes) bidrager til at gøre mødet underholdende, sikrer, at hverken byrådskolleger eller tilhørere falder i søvn.

Performance kan f. eks. bestå i

- Holberg-citater afleveret på bredt teatersjællandsk:

"Når mester endelig laver noget, hvad sjældent sker, kommer det til at se

¹ Da forholdet mellem mandlige og kvindelige politikere er godt 2:1 bruges %-beregningen for sammenlignelighedens skyld.

så politisk ud, at svendene må støbe det om bagefter", det er et citat fra Henrik i Holbergs Den politiske kandestøber, og den sag her har nogle elementer, der ligner det meget. Nu har mester og hans rådmænd lavet en aftale med Magasin, om den binder man så resten af tingene op. Det rejser rent styrelsmæssigt et problem, som svendene må svare på. (M 29.1.92 s.58ff.)

Kandestøberbilledet genoptages senere i indlægget med formuleringer som *noget skal støbes om* og *politiske konsekvenser af kandestøberiet*, og der er yderligere Holberg-hentydninger i formuleringer som *en honnet sagsbehandling* og *treleddede adjektivophobninger* jeg synes, det var tiltalende, rart og positivt - a la Else Skolemesters i Barselsstuen.

- Churchill-inspireret retorik: og så kan vi selvfølgelig sige, at aldrig har så mange talt så længe om et enkelt stoppested (M: 29.1.92 s.81)²

- TV 2's julekalender: Ja, it's svært to be a socialdemokrat sommetider, har jeg hørt (M: 26.2.92 s.159)

Det er ikke hver gang, disse initiativer vækker latter i salen. Dog udbryder der jubel, da en af rådmændene som vikar for en rådkvinde tager ordet således: Ja, det er i min egenskab af fungerende rådkvinde for 4. afdeling, jeg har bedt om ordet. (12.2.92 s. 57)

Vægten på talens udsmykning går tilbage til antikkens retoriske tradition og har mere eller mindre holdt sig op til i dag i prædikenen, den akademiske forelæsning, talen i retssalen og den politiske tale, altså områder med en lang mandlig tradition.

Performance forudsætter en vis skoling som taler og en nydelse ved at optræde offentligt, som jeg nærmest vil forvente hos mænd. Og af de elleve politikere, hvor jeg konstaterer elementer af (mere eller mindre vellykket) performance er de ti da også mænd. Der er kun en enkelt kvinde i denne kategori. Men elleve, altså godt halvdelen af mændene, befinder sig sammen med ni af kvinderne i den gruppe, der ikke udsmykker deres tale og sætter sig selv i relief med performance.

Tabel 2: Performance

+performance	-performance
--------------	--------------

2 Winston Churchill i House of Commons 20.8.1940: Never in the field of human conflict was so much owed by so many to so few. *The Speeches of Winston Churchill*. Ed. by d. Cannadine, Penguin 1990, s.188.

Kvinder:	1=10%	9=90%
Mænd:	10=48%	11=52%

Nedtoninger/høflighed

Se engang på følgende eksempel:

Derfor synes jeg, at den konservative rådmand har været alt for hurtig i pennen til at skrive under på det her, og det bryder jeg mig ikke om, og jeg synes godt, at Socialdemokratiet, inden de serverer sådan en, 5 minutter før byrådsmødet det starter, måske kunne have taget en politisk snak om det der, det er store ting, der skal vedtages i aften for vores byplanlægning, og der synes jeg ikke, det er helt klogt, det der bliver lavet, men det er da også rent parlamentarisk, og der synes jeg, man har været lidt for hurtig i vendingen (M. 29.1.92 s.35. Mine udhævninger)

De udhævede småord og vendinger kan under ét betegnes som nedtoninger, også kaldet høflighedsmarkører (Andersen 1991, Goffman 1967). De giver ikke i sig selv bredde, men de fungerer alligevel som et brud på effektivitetsprincippet, især den regel, der siger *udtryk dig direkte*. Deres kommunikative funktion er at underspille kritik og modkritik og gøre forslag og uenigheder mere håndterlige ved at gøre udsagn mindre kategoriske i formen. Byrådet er et forum, hvor politiske uenigheder og interesseforskelle konstant er på dagsordenen i forskellige konstellationer. Nedtoningerne sikrer, at debatten glider, at man signalerer, at man ikke er ude på at udfordre og fornærme nogen personligt. Man kan som læser prøve at omskrive ved at fjerne de understregede dele af eksemplerne. Dermed bliver udsagnene både mere direkte og kontante, men vil også komme til at virke mere provokerende.

Denne høflige, tilbageholdende, hensynsfulde form benyttes i daglig tale mere af kvinder end af mænd (Andersen 1991), og jeg forventede derfor på forhånd, at kvinders tale i byrådet ville være præget af nedtoninger. Det gælder da også for ni ud af de ti kvinder. Men desuden også for næsten to trediedel - tretten - af de enogtyve mænd.

Tabel 3. Nedtoninger/høflighed

	+nedtoninger	-nedtoninger
Kvinder:	9=90%	1=10%
Mænd:	13=62%	8=38%

At så mange mandlige byrådsmedlemmer her har tilegnet sig en strategi, som

i dagligsprog siges at være mere karakteristisk for kvinder, vil jeg tolke som et udslag af sensitivitet over for den sociale og relationelle side af kommunikationen i byrådet.

Men nedtoningerne kan også bruges strategisk. Med den bløde formulering tilkendegiver man, at man er parat til at indgå et kompromis (mundtlig oplysning fra et byrådsmedlem).

Dog ser det ud til, at byrådsmedlemmerne ikke kun har et positivt forhold til de bløde formuleringer. Sådan tolker jeg tilfælde, hvor kvinder tager sig selv i at bruge nedtoninger og skærper formen: *Som vi sagde tidligere på aftenen, så er vi ret bekymrede for det her, og vi vil meget gerne, eller vi vil fremsætte et forslag om, at der til grund for det videre arbejde...* (29.1.92 s.72. Mine udhævninger). Og: *og vi er måske heller ikke helt eller vi er ikke tilfredse med, at det kører for vågeblus.* (26.2.92 s.48. Mine udhævninger.)

Der er ikke nogen af de mænd, der bruger nedtoninger, som retter sig selv på samme måde: det kan være et indicium for, at kvinderne i forbindelse med assertionstræning har fået at vide, at nedtoninger er karakteristiske for ikke-assertivt, svagt sprog (Dickson 1988) og derfor prøver at undgå dem. Jeg er selv uenig i en sådan mekanisk tolkning af nedtoningerne, idet jeg mener, at den kommunikative funktion ikke kan adskilles fra hverken situationen eller den person, der taler. Nedtoninger kan signalere usikkerhed, men det er ikke deres primære funktion i byrådsalen.

Respekten for kollegers image

Jeg opfatter alle byrådets politikere som seriøse repræsentanter for deres partier og disses interesser. Og jeg tror også, at det er det image de allesammen gerne vil have både over for byrådskollegerne og over for offentligheden. Men de er afhængige af, om dette image understøttes eller trues af kollegerne i byrådet. Og det ser ud til, at det er en lang tradition i den politiske retorik - ikke bare i Århus byråd - at man forholder sig til sine kollegers image positivt og/eller negativt, også selv om man derved afviger fra effektivitetsprincippet. På dette punkt er der faktisk kun tre byrådsmedlemmer (to kvinder og en mand), der forholder sig neutralt.

Når man medvirker til at give sine byrådskolleger et positivt image, bidrager man til diskussionens positive atmosfære, til at uenighederne ikke bliver for truende. I det følgende eksempel skildres en uenighed i et af byrådets udvalg med udtryk for stor respekt for modstandernes synspunkter:

Det er klart, at der har været mange hensyn at tage. Og det har været vigtigt for os at se fremad og få det bedste ud af det for bykernen, og der har så vist sig det forhold, at det mener vi flere af os, at vi gør, men med forskellige midler, og det er heller ikke nogen hemmelighed, at der ikke i udvalgsbehandlingen kunne opnås enighed om hverken model 1 eller 2 [...] Samtlige de partier, der er repræsenteret i udvalget [...] har givet meget konkrete begrundelser for deres stillingtagen. (K: 29.1.92 s.11)

Når man ikke blot erklærer den nødvendige uenighed, men gør det med angreb på modstandernes image, bliver atmosfæren mere negativ, uenigheden mere truende.

- Et ikke sprogligt formuleret angreb er f. eks. en skraldende demonstrativ latter under en kollegas indlæg. (M: 29.1.92 s. 13)

- Angrebene kan tage form af mere eller mindre mild ironi:

Så kan jeg trøste fru [NN] med, at dem [trafikproblemerne] er der styr på takket være at kompetente embedsmænd fra Magistratens 2. afdeling har været til stede på disse møder derude, så det er der helt styr på, fru [NN]. Ingen panik. (M: 26.2.92 s.46)

- Eller de kan optræde i form af utilslørede angreb på en politikers seriøsitet og kompetence:

Til [NN] vil jeg bare lige sige, at når man har et sådant ukendskab til det daglige arbejde med lokalplaner, så tror jeg, man skal afholde sig fra at udtale sig om det emne. (M: 15.1.94 s.20).

I mange tilfælde bevirker sådanne angreb selvsagt modangreb senere i debatten, og der opstår dermed en form for "forskuet skænderi".

Alt efter den ene eller den anden strategi over for modstanderes image skaber man for sig selv et image som en hensynsfuld eller en mere skarp type politiker. Målene kan være de samme, men der er forskel på at få dem igennem med opmærksomhed omkring den gode atmosfære eller at fremtræde som mere smart og skrap. Kerstin Thelander noterer i sin undersøgelse af de svenske rigsdagsmedlemmer, at kvinderne ikke går til personangreb i tilnærmelsesvis samme grad som mændene gør det. (Thelander 1986 s. 162). Dette gælder også i Århus byråd, hvor over halvdelen af de mandlige medlemmer udelukkende

forholder sig negativt til kollegernes image.

Tabel 4: Forholdet til kollegers image

	positivt	positivt/negativt	negativt
Kvinder:	3=30%	2=20%	3=30%
Mænd:	5=24%	3=14%	12=57%

Sammenfatning

På den ene side har vi altså effektiviteten - på den anden side en række andre kommunikative strategier, der går ud over kravet om det nødvendige, relevante og direkte. Strategier, som er prægende for det sociale klima, debatten i Århus byråd foregår i. Mine undersøgelser viser, at kvinderne her vægter delvis andre kommunikative hensyn end mændene. Men også, at der er forskelle inden for samme køn.

Kvindernes resultater er mere ensartede end mændenes: Hovedparten af kvinderne ligger nærmere effektivitetsprincippet ved at undgå bredde og tale tæt på sagen (70%) samt ved at afholde sig fra performance (90%). Hermed vægter kvinderne en stil, hvor de sætter sagen i forgrunden og undgår at sætte sig selv i relief. Hvor kvinderne fraviger effektivitetsprincippet, sker det til fordel for nedtoninger og høflighedsmarkører (90%), der kommunikativt set virker mildnende på det sociale klima, forhandlingerne foregår i, og gør uenighederne mindre truende. I forholdet til kollegernes image forholder kvinderne sig forskelligt.

Der er større indbyrdes forskelle mellem mændenes strategier, men flertallet af mændene bryder med effektivitetsprincippet ved at tale bredt (71%), og næsten halvdelen af mændene (48%) lægger vægt på performance. Blandt mændene er der altså en stærkere tendens til at vælge kommunikative former, der ved siden af at præsentere sagen sætter dem selv i relief. De fleste mænd (62%) benytter sig ligesom kvinderne af nedtoningsteknikker og høflighed. Det viser, at også mændene er interesserede i at påvirke det sociale klima i byrådsalen positivt. Men der er dog hele 38% af mændene, der ikke gør noget for det sociale klima på denne måde, og over halvdelen af mændene, 57% forholder sig udelukkende negativt til deres kollegers image.

Yderpoler

Når man kombinerer flere af de undersøgte træk med hinanden, kan man skelne to stilistiske yderpoler. På den ene side en stilart præget af bredde og performance, en mere traditionel retorik, der i hvert fald somme tider er underholdende og virker opblødende i et ellers kedeligt møde. Men også kan virke som spil for galleriet eller langstrakt ordgyderi. En stil, der på godt og ondt gør politikeren meget synlig som person. Ti byrådsmedlemmer, ni mænd, det vil sige knap halvdelen af mændene, og én kvinde benytter sig af denne stil. På den anden side har vi en stilart, hvor der tales tæt på sagen uden bredde og uden performance, en stilart, hvor den talende ikke fremhæver sig selv, men på godt og ondt koncentrerer sig om emnet. Denne stilart ligger tættere på hverdagskommunikationen. På denne pol er der lidt flere byrådsmedlemmer, ialt tolv, heraf flertallet af kvinderne, ialt syv, men også ca. en fjerdedel af mændene, ialt 5. Dette svarer til kvindelige byrådsmedlemmers egen opfattelse af, at kvinderne har en mere effektiv og direkte mødekultur (Foged 1992). Jo flere byrådsmedlemmer der benytter sig af denne stilart, jo flere sager kan man nå, eller jo før kan man gå hjem, men måske bliver prisen, at møderne bliver mere kedelige. Eller at udspillet opfattes som for svagt. Hver stilart har således sine fordele og sine ulemper.

Tabel 5. Yderpoler

	+bredde, +performance	-bredde, -performance
Kvinder:	1=10%	7=70%
Mænd:	9=43%	5=24%

Andre forklaringer end køn?

Selvom jeg har resultater, der er i overensstemmelse med andre iagttagelser om kvinders og mænds måder at bruge sproget på, er det tydeligt, at der også er resultater, som peger i anden retning. Kønnenes adfærd er ikke stereotyp. Der er store individuelle spillerum. Så der må også være andre forklaringer end køn. Selvfølgelig er der det helt individuelle - temperamentet. Men der er nogle andre sociale variabler, der kunne undersøges, f. eks. alder, uddannelse/job og byråds erfaring.

Det er "byrådsalderen", beregnet som det antal år, en politiker har været

i byrådet, der viser sig at være interessant. I gruppen præget af bredde og performance er der flere medlemmer med lang byråds erfaring (= mindst otte år) end i den anden gruppe:

"Byrådsalder" for medlemmerne i gruppen +bredde +performance:

Mænd: 30, 18, 14, 8, 8, 6, 5, 2, 2 år

Kvinder: 18 år

"Byrådsalder" for medlemmerne i gruppen -bredde -performance:

Mænd: 6, 6, 6, 2, 2 år

Kvinder: 14, 10, 8, 6, 2, 2, 2 år

Bredde og performance er træk, der findes i traditionel politisk retorik. En mulig tolkning af denne gruppe kunne være, at det er de mænd, der har været længe i politik, der fungerer som modeller, både for nogle af de yngre mænd og for den ene kvinde, gruppen rummer. Hun er den, der af samtlige kvinder har den højeste byrådsalder og hun var i mange af sine første byrådsår ene kvinde i sin partigruppe. I den anden gruppe er samtlige personer med lang byråds erfaring kvinder. Kvinder som i mindre grad har tilpasset sig traditionel politisk retorik. Som med en politisk stil, der ligger tættere på dagligsproget, har mulighed for at fremstå som en alternativ model for andre, yngre kvinder og yngre mænd. Og således er medvirkende til at forandre og modernisere den politiske kultur.

Hvordan behandles kvinder og mænd i Århus byråd?

I mine undersøgelser af valgkampsudsendelser i tv har jeg kunnet se, at kvindernes arbejdsvilkår er lidt ringere end deres mandlige kollegers. (Gomard 1990). Jeg har beskrevet det som en slags dobbeltbudskab til kvinderne: På den ene side pointeres det i ligestillingens navn, at kvindernes mening er ønsket og vigtig, men på den anden side høres der dårligere efter, når kvindene taler. De behandles, som om de var lidt mindre interessante end mændene. Gør dette sig også gældende i Århus byråd? Jeg ved fra private samtaler med kvindelige byrådsmedlemmer, at de har været nødt til at i ligestillingens navn at påtale diskriminerende sprogbrug. Men i det foreliggende materiale har jeg hverken fra borgmesterens eller byrådskollegers side kunnet konstatere nogen forskelsbehandling af kvindelige og mandlige byrådsmedlemmer ved de møder,

jeg har observeret.

Et forhold jeg tidligere er blevet gjort opmærksom på af et kvindeligt amtsrådsmedlem var, at hun oplevede, at der var mere uopmærksomhed: vandring, rygepauser, avislæsning, hvisken etc. i amrådet, når kvinderne talte. Så det har jeg undersøgt ved nøje at observere denne type uofficiel aktivitet ved tre af byrådsmøderne og sætte den i forhold til personernes taletid. Min konklusion er, at denne form for uopmærksomhed dels er strukturel: den opstår efter færdigbehandlingen af lange punkter, under småpunkter og efter pauser, hvor byrådsmedlemmerne f. eks. er lidt sendrægtige til at komme på plads igen. Men selvfølgelig også i større eller mindre grad under byrådsmedlemmernes indlæg iøvrigt. Uopmærksomheden rammer kvinder og mænd i flæng, således at nogle udsættes for ganske megen uopmærksomhed, mens der ved andre tilsyneladende lyttes mere opmærksomt. Og det er i hvert fald ikke kønnet, der styrer dette. Snarere det politiske tilhørsforhold. Uopmærksomheden er lidt over gennemsnit, når det er SF der taler, og noget mere over gennemsnit, når det er Trivselspartiet. Århus Byråd har det med at benytte sig af forlig "hen over midten", så denne fordeling af uopmærksomheden har for mig at se snarere at gøre med, hvem der i den aktuelle situation er potentielle samarbejdspartnere, og hvem der ikke er det. Noget andet er så, at uopmærksomheden meget vel af kvinderne kan opleves som mere belastende, end mændene oplever den. Ifølge Brita Fogeds undersøgelser (Foged 1992) er kvinderne mere opmærksomme end mændene på kulturen i byrådsalen, og ca. 20% af dem angiver, at den dårlige kultur kunne få dem til at holde op i politik.

Køn og politisk kultur

Vi er dermed tilbage ved det gamle spørgsmål om køn og kultur, i dette tilfælde den politiske kultur. Er det stadig sådan, at den samme adfærd, f. eks. den, jeg ovenfor beskrev som yderpoler, vurderes forskelligt, når det er en kvinde, og når det er en mand, der er afsenderen? Og er det også sådan, at kvinder og mænd oplever det forskelligt, når de bliver udsat for den samme behandling, f. eks. uopmærksomhed og personangreb? Jeg tror stadig, man -omend med en vis forsigtighed - kan svare ja til begge dele. Vi forstår både kvinders og mænds

adfærd i lyset af kulturelle kønsstereotyper, og vore oplevelsers indvirkning på os kan heller ikke forstås adskilt fra kønnet. På den anden side er det vigtigt at fastholde et dynamisk kønskoncept - en teori, der tager højde for forandring (jvf. Cameron 1992 og Gomard 1993). Vi befinder os i en kultur og i en tid, hvor kvinder og mænd i stadig stigende grad blandes og varetager de samme opgaver i samfundets forskellige arenaer. Resultatet af dette må blive forandringer både af arenaens kultur, af de kulturelle betydninger vi lægger i kvindelighed og mandlighed, og i sidste ende også af subjektiviteten. Måske er det processer af den slags, man som forsker kan blive vidne til f. eks. ved at undersøge kommunikationen i Århus Byråd.

Litteratur:

- Andersen, John E. (1991): Sprogets takt og tone. In: Erik Hansen et al. Red.: *Auditorium X*, Viborg, s.72-99.
- Cameron, Deborah (1992): What makes a linguistics feminist? In: Gunnarsson, Britt-Louise & Caroline Liberg (Red.): *Språk, Språkbruk och Kön*. Rapport från ASLA:s nordiska Symposium Uppsala, 7-9 november 1991. Uppsala.
- Dickson, Anne (1988): - og jeg mener hva jeg sir: kvinder og selvværd. Reitzel.
- Foged, Brita (1992): *Ligestilling i kommunalpolitik*. Kommunernes Landsforening.
- Goffman, Erving (1967): On face-work. An analysis of ritual elements in social interaction. In: Goffman, Erving: *Interaction Ritual*. Harmondsworth, s.5-45.
- Gomard, Kirsten (1990): Forbillede eller skræmmebillede? - om kvindelige politikeres vilkår og kommunikationsstrategier i fjernsynets valgkamp-sudsendelser. In: Linda Andersen et al. (Red.): *Livsmagt*. Nye perspektiver på kultur, magt og køn. Århus, s.26-47.
- Gomard, Kirsten (1993): Konsensus eller konkurrence - om sprog, kommunikation og køn. In: Inge-Maj Ahlgren. (Red.): *Kommunikationsspor i socialpædagogik. Socialpædagogiske tekster nr. 9*. Socialpædagogisk Højskole, København, s.63-73.
- Tannen, Deborah (1992): *Kvindesnak og mands tale*. København.
- Thelander, Kerstin (1986): *Politikerspråk i könsperspektiv*. Malmö.

Referater af møder i Århus byråd d.15.1.92, 29.1.92, 12.2.92, 26.2.92

Mette Kunøe og Erik Vive Larsen (udg.):
5. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog,
Århus 1995

OM BEGREBET SAMDANNELSE

af Asgerd Gudiksen (Københavns Universitet)

Jeg er i år begyndt på et projekt om suffikserne *-et* og *-ig*. En stor del af dem tilhører hvad Diderichsen kalder samdannelse. I den anledning har jeg læst forskellige steder om disse dannelser og det er på den måde rigtig gået op for mig hvor forskellige opfattelser der er af hvordan de ord som Diderichsen kalder samdannelse skal beskrives.

Jeg skal her tage udgangspunkt i Diderichsens beskrivelse, og derefter bringe nogle eksempler på, hvorledes dannelser der omfattes af Diderichsens samdannelsesbegreb er kategoriseret i værker der har et begreb der, i større el. mindre grad, svarer til Diderichsens samdannelse. Vi skal altså se på flg. spørgsmål: Hvad kaldes sådanne dannelser? hvilke typer omfatter det begreb der bruges? Endelig skal jeg diskutere nogle kategoriseringsproblemer man konfronteres med ved analysen af sådanne dannelser og kort præsentere alternative opfattelser - beskrivelser der slet ikke opererer med et sådant begreb.

1. Begrebet samdannelse hos Diderichsen

I det indledende kapitel (om ordklasserne) i *Elementær Dansk Grammatik* (EDG: s. 20) definerer Diderichsen samdannelse således:

Undertiden kan Ord dannes ved Afledning og Sammensætning paa een Gang [...]. Saaданne Helheder kalder vi Samdannelse.

Senere i kapitlet Afledning (EDG s. 78) præciserer han definitionen:

Et afledt Ord kan have mere end een Rod; det kan da være afledt af en eksisterende ægte Sammensætning [...]; men ofte er Helheden dannet ved Afledning af en Ordforbindelse, hvis Led kun optræder i uægte Sammensætning [...] eller slet ikke kan forbindes umiddelbart som selvstændige Ord [...]. Helheder afledt af mere end een Rod vil vi kalde Samdannelse.

Der er to hovedkategorier: "samdannelse" og "samdannelse uden suffiks". Den første skal jeg her - for tydelighedens skyld - kalde samdannelse med suffiks.